

О. М. Вінник,
доктор юридичних наук,
професор

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Стаття присвячена проблемам вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про акціонерні товариства» та перспективою розвитку публічно-приватного партнерства в Україні.

Ключові слова: акціонерне товариство, вдосконалення правового регулювання, публічно-приватне партнерство.

Корпоративні відносини відіграють важливу роль у сфері господарювання. Це пов'язано з поширенням господарських товариств, завдяки їх універсальності та адекватності ринковим засадам господарювання. Чільне місце серед таких організацій посідають акціонерні товариства: в Україні їх налічується понад 30 тис. [1, с. 31]), на них припадає 75 % ВВП України [2]). Тому прийняття 17.09.2008 р. Закону «Про акціонерні товариства» [3] (далі – Закон), що набув чинності 30.04.2009 р., було сприйнято як важливу подію на шляху вдосконалення правового регулювання акціонерних відносин. Проте цей процес триває далі з огляду на постійний розвиток зазначених відносин та наявність в чинному законодавстві (не зважаючи на появу вищезгаданого закону) все ще численних вад: і колізійних норм, і прогалин, і норм, що не забезпечують адекватного регулювання акціонерних відносин з врахуванням сучасних тенденцій їх розвитку.

Це стосується проблем:

– уніфікації термінів, що використовується в актах законодавства, які регулюють акціонерні відносини (так, на відміну від вже усталеного визначення поняття контрольного пакета акцій як такого, що перевищує 50 відсотків статутного капіталу акціонерного товариства/АТ, вищезгаданий Закон в п. 6 ст. 2 закріплює нижчий критерій, відповідно до якого такий пакет акцій може дорівнювати або бути більшим, ніж 50% простих акцій АТ);

– чіткості формулювань, які б не допускали різних їх тлумачень. Зазначена проблема актуальна з огляду на наявність у Законі «Про акціонерні товариства» нечітких положень про: (1) порядок формування резервного капіталу (оскільки ст. 19 Закону не дозволяє зробити однозначний висновок про обов'язковість його створення та межі права АТ на встановлення його розміру); (2) ревізійну комісію/ревізора (з аналізу змісту статей 73 і 74 можна зробити висновок про обов'язковість такого контрольного органу в АТ, проте ч. 1 ст. 76 породжує сумнів, оскільки передбачає, що у разі відсутності в АТ ревізійної комісії/ревізора

спеціальна перевірка фінансово-господарської діяльності АТ має проводитися аудитором);

– усунення прогалин щодо регулювання договірних відносин: (1) між акціонерами, що можуть встановлюватися відповідно до ч. 1 ст. 29 стосовно взяття акціонерами додаткових обов'язків, в т.ч. щодо обов'язкової участі у загальних зборах АТ; (2) між засновниками (з точки зору визначення часу припинення укладеного між ними засновницького договору, що згідно з ч. 3 ст. 9 Закону пов'язується з реєстрацією в ДКЦПФР звіту про результати закритого (приватного) розширення акцій, проте без врахування такої важливої обставини, як наявність у засновників невиконаних зобов'язань перед третіми особами і проблему їх/засновників відповідальності до моменту схвалення товариством таких угод або у разі несхвалення останніх загальними зборами АТ); (3) між посадовими особами органів АТ та самим товариством (такі договори відповідно до п. 17 ч. 2 ст. 33, ч. 3 ст. 51, ч. 4 ст. 62 Закону можуть бути трудовими чи цивільними; разом з тим зміст цивільного договору про виконання обов'язків посадової особи залишається невизначеним в законодавстві на відміну від трудового договору, вимоги до змісту якого встановлені Кодексом законів про працю [8, ст. 21];

– узгодження положень щодо припинення АТ шляхом ліквідації (статті 88–89 Закону «Про акціонерні товариства») з відповідними положеннями статей 110–112 Цивільного кодексу (ЦК) [9] щодо загальних засад припинення юридичних осіб (у ч. 2 ст. 88 Закону зазначається, що наступна – 89 стаття – визначає порядок розподілу майна між акціонерами, якщо на момент ухвалення рішення про ліквідацію акціонерне товариство не має зобов'язань перед кредиторами, проте ст. 89 передбачає черговість задоволення вимог не лише акціонерів, а й кредиторів платоспроможного – а не такого, що не має зобов'язань, – акціонерного товариства, відводячи задоволенню «всіх інших вимог» останню – дев'яту чергу, що слідує після четвертої-восьмої черги, відповідно до яких мають здійснюватися виплати акціонерам та розподіл

між ними майна АТ; відтак, виникає логічне запитання: за рахунок якого майна повинні задовольнитися передбачені в дев'яту чергу всі інші вимоги? [10, с. 119]).

– дотримання Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) передбачених абз. 2 ч. 4 розділу XVII (Прикінцеві та перехідні положення) Закону строків прийняття відомчих нормативних актів, які згадуються в Законі як такі, що визначають певний порядок дій і стосуються питань, котрі належать до компетенції зазначеного органу (ч. 1 ст. 6; абз. 2 ч. 4 ст. 9; ч. 5 ст. 14; ч. 1 ст. 16; ч. 1 ст. 17; ч. 5 ст. 18; ч. 2 ст. 21; абз. 6 ч. 2 ст. 80; абз. 2 ч. 4 ст. 83; абз. 3 ч. 5 ст. 84; абз. 2 ч. 4 ст. 85; абз. 2 ч. 4 ст. 86; абз. 2 ч. 4 ст. 87). Прийняте 14.07.2009 р. ДКЦПФР роз'яснення № 8 «Щодо порядку застосування окремих положень розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про акціонерні товариства» у зв'язку з набранням ним чинності» [11] (рішенням ДКЦПФР від 21.07.2009 р. № 812 в цей документ нього були внесені зміни) не звільняє ДКЦПФР від виконання покладеного на неї обов'язку щодо врегулювання відомчими нормативно-правовими актами вищезгаданих відносин; попри встановлений Законом 6-місячний (з моменту опублікування Закону) термін затвердження актів цієї комісії із зазначених питань (п. 4 Прикінцевих та перехідних положень), станом на лютий 2010 року ДКЦПФР були прийняті лише окремі акти [12; 13];

– закріплення в Законі санкцій за порушення передбачених ним вимог, зокрема: (1) щодо забезпечення відповідності фактичної майнової бази АТ приписам ч. 3 ст. 14 Закону стосовно мінімального розміру статутного капіталу або прийняття загальними зборами рішення про ліквідацію товариства у разі недотримання такої вимоги [14]; (2) щодо порядку реорганізації АТ шляхом злиття, приєднання, поділу, виділу, перетворення, передбаченого статтями 80–87; (3) п. 5 Перехідних та прикінцевих положень Закону щодо приведення протягом перехідного періоду статутів та внутрішніх документів акціонерних товариств, створених до набуття чинності вищезгаданим Законом, у відповідність з його положеннями, та ін.;

– своєчасне внесення відповідних змін в акти законодавства, до яких відсилає Закон: щодо підстав розірвання трудового договору (звільнення із займаної посади) з посадовою особою органу акціонерного товариства та іншими особами, які перебувають з товариством в трудових відносинах і всупереч приписам ст. 28 Закону «Про акціонерні товариства» порушили права акціонерів – працівників товариства (подібна підстава припинення трудового договору чи його розірвання з ініціативи власника або уповноваженого ним органу або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу в Кодексі законів про працю відсутня [8]);

– усунення колізій щодо правового регулювання акціонерних відносин, яких не вдалося уникнути навіть при внесенні змін в ЦК відповідно до підпункту 1 п. 3 Перехідних та прикінцевих положень Закону «Про акціонерні товариства». Це стосується, насамперед, принципу визначення кваліфікованої більшості голосів на загальних зборах АТ: відповідно до ч. 4 ст. 159 ЦК України рішення з низки питань, в т.ч. щодо внесення змін до статуту АТ, ліквідації товариства, приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах, проте ч. 5 ст. 42 Закону «Про акціонерні товариства» закріплено положення, відповідно до якого рішення загальних зборів з питань, передбачених пунктами 2–7 та 21 частини другої статті 33 цього Закону, приймається більш як трьома чвертями голосів акціонерів від загальної їх кількості (в т.ч. щодо згаданих питань – пункти 2 і 21).

Прийняття за основу проекту Закону України «Про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами» [15; 16], в ст. 5 якого закріплено відкритий перелік форм такого партнерства, зумовлює врахування апробованого практикою зарубіжного [17–24] і вітчизняного досвіду взаємодії держави та приватних партнерів з використанням не лише концесії, угод про розподіл продукції (як класичних прикладів такого партнерства), але й форми акціонерного товариства – як можливої організаційно-правової форми здійснення спільної діяльності засновниками (акціонерами) товариства щодо реалізації проектів в межах державно-приватного партнерства (ДПП), яке нерідко іменують публічно-приватним (ППП). Відтак, при вдосконаленні положень цього законопроекту на стадії його прийняття [25, статті 102, 106, 116–129] доцільно передбачити в ньому низку положень на захист публічних інтересів в такому партнерстві [26], а також закріпити вимоги до засновницького договору акціонерного товариства як такого, що опосередковує державно-приватне партнерство, до приватних партнерів-співзасновників, їх прав та обов'язків, до статуту товариства, а також передбачити додаткові підстави припинення такого товариства, зокрема у разі невиконання приватними партнерами (як акціонерами товариства) своїх обов'язків в межах ДПП або їх неспроможність виконувати такі обов'язки, що виявляється в процесі реалізації проектів ДПП.

Значущість акціонерних товариств в економічному житті країни, їх універсальність як організаційно-правової форми [27, с. 121–122, 130–136], в т.ч. їх придатність для встановлення відносин державно-приватного партнерства [28], – все це зумовлює необхідність вчасного усунення вищезгаданих та інших недоліків правового регулювання акціонерних відносин. Подібні заходи мають позитивно позначитися на економіці України в цілому, оскільки із застосуванням акціонерної форми здійснюється інвестування не лише вітчизняними, а й іноземними інвесторами; акціонерні

товариства широко використовуються для реформування вітчизняної економіки (зокрема, в процесі корпоратизації [29] та приватизації державних [30, абз. 4 ч. 1 і ч. 3 ст. 5, ч. 2 ст. 15, статті 17 і 18; 4, пункти 9, 10, 25, 28–39, 138–145 та ін.] підприємств), для співпраці держави з іншими суб'єктами, які долучаються до інвестування стратегічно важливих для країни підприємств (включаючи й ті з них, що належать до військово-промислового комплексу [30, ч. 3 ст. 5; 31]). Тому розв'язання ключових проблем вдосконалення правового регулювання акціонерних відносин дозволить вирішити і низку суміжних проблем – інвестування, ефективності співпраці держави з приватним бізнесом тощо.

Література

- Показники Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України станом на 1 липня 2009 р.: Статистичний бюлетень / Держкомстат. – Київ 2009. – 37 с.
- Задніпровський О. «Публічні акціонерні товариства»: імунітет проти рейдерства // Інтернет ресурс: Економічна правда від 23.09.2009 // <http://www.epravda.com.ua/publications/48d89a596c91e>.
- Закон від 17.09.2008 р. «Про акціонерні товариства» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, № 50–51, ст. 384.
- Державна програма приватизації на 2000–2002 роки, затв. Законом України «Про Державну програму приватизації» від 18 травня 2000 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 33–34, ст. 272.
- Закон від 15.03.2006 р. «Про холдингові компанії в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 34, ст. 291.
- Порядок захисту закріплення пакетів акцій у державній власності, затв. наказом Фонду державного майна України від 18.08.2000 р. № 1732 // Офіційний вісник України від 29.09.2000 – 2000 р., № 37, стор. 80, стаття 1601.
- Вінник О. М. Договори акціонерного товариства // Юридична Україна. – 2009. – № 11–12. – С. 216–227.
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
- Цивільний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40–44, ст. 356 (з наступними змінами).
- Повар П. О. Розподіл майна між учасниками при ліквідації підприємства // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 115–123.
- Роз'яснення ДКЦПФР від 14.07.2009 р. № 8 «Щодо порядку застосування окремих положень розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про акціонерні товариства» у зв'язку з набранням ним чинності», затв. рішенням ДКЦПФР від 14.07.2009 р. № 797 // <http://www.ssmc.gov.ua/ShowArticle.aspx? Id= 993>.
- Рішення Держкомісцінних паперів від 20.10.2009 № 1207 р. «Про порядок реєстрації та опублікування відомостей про створення акціонерного товариства однією особою або про придбання однією особою усіх акцій товариства» // Офіційний вісник України від 29.01.2010 – 2010 р., № 3, стор. 103, стаття 132.
- Рішення Держкомісцінних паперів від 29.09.2009 № 1129 р. «Про затвердження Порядку переведення випущених емітентом у документарній формі акцій на пред'явника в іменні акції» // Офіційний вісник України від 15.02.2010 – 2010 р. – № 8.
- Вінник О. М. Методи правового регулювання акціонерних відносин: проблеми відповідальності акціонерних товариств, пов'язані з їх капіталом // Право України. – 2009. – № 8. – С. 32–37.
- Постанова Верховної Ради України від 04.11.2009 № 1697-VI «Про прийняття за основу проект Закону України про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами» // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
- Проект Закону України «Про основні засади взаємодії держави з приватними партнерами» (№ 5239/П від 20.10.2009 р.)
- Public-private partnership (PPP) (From Wikipedia, the free encyclopedia) // http://en.wikipedia.org/wiki/Public%E2%80%93private_partnership
- Welcome to the Irish Government Public Private Partnership (PPP) website: Legislation // <http://www.ppp.gov.ie/key-documents/legislation/legislation>.
- Initiative on Public Private Partnerships and Community Law on Public Procurement and Concessions // http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/ppp_en.htm.
- Зелена книга про умови державно-приватного партнерства та законодавства Співтовариства про державні контракти і концесії/* Green Paper on public-private partnerships and Community law on public contracts and concessions COM/2004/0327 final */ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0327:EN:NOT>.
- Публічно-частные партнерства (Les partenariats public-priv?) // <http://www.france-jus.ru/index.php?page=fiches&action=fiche&type=droit&droit=353>.
- В. Агроскин. «О кооперации». Три вопроса о частно-государственной кооперации (11.05.2003 г.) // <http://prompolit.ru/86878>.
- Кнауз В. В. Управление развитием государственно-частного партнерства. Автореферат дис. канд. экон. наук. – М., 2008. – 25 с.
- Регламент Верховної Ради України, затв. Законом України від 10.02.2010 // Голос України від 17.02.2010 – № 28.
- Вінник О. М. Проблеми правового забезпечення публічно-приватного партнерства: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю СНУ ім. В. Даля, «Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу» (3–10 лютого 2010 р.) // <http://lgsp.lg.ua/node/92>.
- Вінник О. М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. – К.: Правова єдність, 2009. – 616 с.
- Більш ґрунтовно з питань публічно-приватного партнерства в Україні див.: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої 90-річчю СНУ ім. В. Даля, «Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу» (3–10 лютого 2010 р.) // <http://lgsp.lg.ua/node/92>.
- Указ Президента від 15.06.1993 р. «Про корпоратизацію підприємств» // Урядовий кур'єр. – 1993. – 17 червня. – С. 2.
- Закон України від 04.03.1992 р. «Про приватизацію державного майна» (в редакції Закону від 19.02.1997 р.) // Голос України. – 1997. – 20.03.

О. М. Винник

Некоторые проблемы усовершенствования правового регулирования корпоративных отношений в акционерных обществах.

Статья посвящена проблемам совершенствования правового регулирования корпоративных отношений в связи с введением в действие Закона Украины «Об акционерных обществах» и перспективой развития публично-частного партнерства в Украине.

O. M. Vinnyk

O Some problems of improvement of corporate relations are in joint-stock companies.

The article is devoted to the problems of improvement of the legal regulation of corporate relations in connection with entry into force of the Law of Ukraine «On joint-stock companies» and by the prospect of development of public-private partnership in Ukraine.